

Цивільне право

УДК 347.121.2

Пересада Діана Сергіївна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Пересада Диана Сергеевна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Peresada Diana

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of the

Yaroslav Mudriy National Law University

**ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ
НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ
ОСОБЕННОСТИ ГРАЖДАНСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В СФЕРЕ
ОКАЗАНИЯ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ
FEATURES OF CIVIL LIABILITY IN THE FIELD OF PROVISION OF
MEDICAL SERVICES**

***Анотація.** В статті досліджено питання щодо цивільно-правової відповідальності медичних закладів та їх працівників. Аналізується правова природа медичної помилки. Лікар повинен відповідати за протиправність його дій, що призводить до погіршення стану здоров'я громадян та мати право на відповідь по скаргам проти нього.*

***Ключові слова:** цивільно-правова відповідальність медичних закладів, медична помилка, заклад охорони здоров'я, правопорушення, шкода, вина.*

***Аннотация.** В статье исследован вопрос о гражданско-правовой ответственности медицинских учреждений и их работников. Анализируется правовая природа медицинской ошибки. Врач должен отвечать за противоправность его действий, что приводит к ухудшению состояния здоровья граждан и иметь право на ответ по жалобам против него.*

***Ключевые слова:** гражданско-правовая ответственность медицинских учреждений, медицинская ошибка, учреждение здравоохранения, правонарушения, вред, вина.*

***Summary.** The article deals with the issues of civil liability of medical institutions and their employees. The legal nature of a medical error is analyzed. The physician should be responsible for the wrongfulness of his actions, which leads to deterioration of the health of citizens and to have the right to respond to complaints against him.*

***Key words:** civil liability of medical institutions, medical error, health care institution, offense, damage, fault.*

Актуальність теми. Життя та здоров'я людини визнаються в Україні найвищою цінністю. Суспільство і держава відповідальні перед сучасним поколінням за рівень здоров'я та надання медичної допомоги. На сьогоднішній день до діяльності та відповідальності суб'єктів надання медичної допомоги (послуг) пред'являються особливі вимоги. В українському законодавстві питанню охорони здоров'я приділено недостатньо уваги. Здійснення господарської діяльності у сфері охорони здоров'я потребує особливо контролю з боку держави, адже життя та здоров'я людини не може бути об'єктом торгівлі та не підлягає грошовій оцінці.

Особливістю медичної діяльності є те, що не всі лікування, діагностики призводять до позитивних результатів. Деякі закінчуються не

успішно для пацієнта, що спричиняє інвалідність або навіть смерть. Пацієнт, звертаючись при цьому за допомогою, повинен бути впевнений в можливості цивільно-правового захисту, відповідальності медичних працівників за неправомірні діяння. Правове регулювання цих питань безпосередньо пов'язане з питанням порядку та умов (підстав) покладення відповідальності на медичних працівників.

Метою даної статті є дослідження особливості відповідальності в медичній сфері та складу правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням відповідальності в медичній сфері займалися такі науковці, як: Р. А. Майданик, М. І. Пирогов, С. В. Антонов, С. С. Стеценко, С. О. Сахацький та інші.

Виклад основного матеріалу. При виникненні питання про цивільно-правову відповідальність суб'єктів необхідно звернутися до Цивільного Кодексу України, Закону України «Про захист прав споживачів» та задля вирішення питання про права та обов'язки суб'єктів, до Основ законодавства України про охорону здоров'я. У зазначених нормативно-правових актах містяться загальні положення щодо цивільно-правової відповідальності за шкоду та завдані збитки при наданні послуг, але не враховується специфіка відносин, що виникають у процесі здійснення медичної діяльності (неможливість точного прогнозування надання медичної допомоги та виникнення ризиків чи усунення несприятливих наслідків у разі надання неякісної, невчасної медичної допомоги, що може призвести в деяких випадках і до погіршення здоров'я людини чи до її смерті.

Відповідальність за вчинення правопорушення є одним із важливих питань, що розглядає теорія права. Цивільно-правова відповідальність у сфері медичної діяльності – це вид юридичної відповідальності, який виникає внаслідок порушення у галузі майнових або особистих немайнових благ громадян у сфері охорони здоров'я і який полягає переважно в

необхідності відшкодування шкоди. До особистих немайнових благ належать перш за все життя та здоров'я громадян. З цієї причини можна стверджувати, що цивільно-правова відповідальність – це своєрідний засіб забезпечення захисту особистих немайнових прав (життя і здоров'я) пацієнтів при наданні медичної допомоги [1]. Як свідчить практика, переважна більшість медичних працівників та навіть керівників закладів охорони здоров'я не мають точних знань щодо юридичної відповідальності за неправомірність їхніх дій, що встановлена законодавством України. При цьому знання про підстави, види, наслідки юридичної відповідальності, з одного боку, дисциплінує медичних працівників, а з іншого – зменшує ймовірність безпідставного притягнення їх до відповідальності.

Підставою для виникнення правовідносин між суб'єктами та особами, які звернулися за одержанням медичної допомоги (послуг), є публічний договір, який вважається укладеним з моменту прийняття пропозиції щодо надання медичної допомоги [2]. В законодавстві України не встановлено вимоги щодо форми договору послуги, тож сторони можуть вільно вибирати спосіб домовленості – усний чи письмовий. На сьогоднішній день суб'єкти можуть надавати медичну допомогу за фактом звернення до них фізичної особи по досягненню згоди усіх істотних умов. На практиці це призводить до того, що у випадку цивільно-правової відповідальності постають деякі важливі питання, а саме: чи був факт звернення особи до суб'єкта, який обсяг медичної допомоги був наданий, які були результати та наслідки наданої допомоги. Неможливість встановлення даних фактів через відсутність письмового договору породжує питання щодо фіктивності такого договору. Отже, маємо ситуацію, за якої відносини з приводу надання медичної допомоги та притягнення суб'єкта до відповідальності будуються виходячи з позиції чесності сторін. Перевести такі відносини у правову площину можливо лише при закріпленні норми у законодавстві щодо укладення такого договору лише у письмовій формі.

Підставою для цивільно-правової відповідальності є наявність у діяннях медичного працівника, який перебуває з лікувальним закладом у трудових правовідносинах, складу цивільного правопорушення. Ці підстави визначаються Цивільним кодексом України [3] (ст. 1166-1168, 1172, 1195, 1202-1203).

Якщо під час виконання своїх службових обов'язків медичний працівник завдав пацієнтові шкоди, то таку шкоду, відповідно до вищевказаної ст. 1172 Цивільного кодексу України, лікувальний заклад після відшкодування шкоди, завданої медичним працівником, який перебуває у трудових відносинах з лікувальним закладом, має право зворотної вимоги до такого медичного працівника у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом.

Згідно зі ст. 1167 ЦК, шкода, заподіяна особистим немайновим правам фізичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою (зокрема установою, організацією, закладом), яка її завдала, якщо ця особа (заклад) доведе, що шкода завдана не з її вини [3].

Таким чином, відповідальність за шкоду, заподіяну в результаті ушкодження здоров'я пацієнта, несе перед ним заклад охорони здоров'я. Така відповідальність настає за наявності наступних умов: протиправності дій (бездіяльності) медичного закладу (його персоналу); спричинення пацієнтові шкоди; причинний зв'язок між протиправним діянням і шкодою, що виникла; вина медичного закладу.

Під протиправністю дій мається на увазі порушення медичним працівником законів або підзаконних актів, які регулюють діяльність цих закладів. Протиправне діяння може здійснюватися у формі дії чи бездіяльності. Дії виявляються при неналежному виконанні обов'язків, тобто при виконанні їх з відступом від умов, визначених законом або угодою сторін. Бездіяльність виражається в нездійсненні тих дій, які працівники медичного закладу зобов'язані були зробити.

Під шкодою в цивільному праві розуміють применшення, зменшення або знищення якого-небудь блага. Якщо медичний заклад заподіяв шкоду здоров'ю, а тим більше якщо настала смерть пацієнта, то відповідальність перед ним виступає у формі грошової компенсації.

Шкода, заподіяна пацієнту може виражатися у втраті заробітку, додаткових витратах на ліки, сторонній догляд та ін.

За законодавством моральна (немайнова) шкода, заподіяна громадянину неправомірними діями, відшкодовується особою, що заподіяла її при наявності її вини. Під немайновою шкодою розуміють шкоду, що не має економічного змісту і вартісної форми. При спричиненні немайнової шкоду у формі фізичного болю і страждань, критерієм для визначення розміру компенсації слід виходити із ступеня тяжкості пошкодження здоров'я. Для цього слід керуватися судово-медичним висновком експертизи, заснованим на застосуванні Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

Вина визначається в тих випадках, якщо працівник неналежно виконує свої службові обов'язки по наданню медичної допомоги. Якщо лікар або інший медичний працівник був засуджений судом за недбале виконання своїх обов'язків або на нього накладено дисциплінарне стягнення, то питання про вину медичного закладу не викликає сумніву: встановлення провини у вироку або наказі має преюдиціальне значення при розгляді цивільної справи про відповідальність медичного закладу.

Проте важливим елементом є наявність причинно-наслідкового зв'язку між шкодою, що наступила і протиправним діянням. Якщо шкода, що наступила, не є наслідком протиправного діяння медичного працівника, то і не має обов'язку відшкодовувати шкоду пацієнтові.

Нерідким явищем у медичній діяльності є професійна помилка, що є специфікою відповідальності суб'єктів. Лікарська помилка – хибні висновки і дії лікаря при встановленні діагнозу захворювання, визначення тактики і

методики лікування. Термін уперше ввів у науковий обіг видатний вітчизняний хірург М. І. Пирогов. Прийнято розрізняти діагностичні, тактичні, організаційні, технічні та інші помилки. Причини їх поділяють на об'єктивні (недосконалість медичної науки і практики, особливості організму хворого, неповний перебіг хвороби та ін.) і суб'єктивні (недостатні професійні підготовка і досвід, недоліки морального характеру) [4, с. 490].

На сьогоднішній день у нормативно-правових актах відсутнє поняття «медична помилка», що дає підставу авторам вважати її не правовою категорією, і у свою чергу, сприяє поширенню думки серед медичного персоналу про безкарність за професійні помилки. Тому ще одним важливим завданням законодавця є необхідність у майбутньому закріплення самого поняття «медична помилка» та розмежування його від таких понять як «нещасний випадок», «недбалість», «заподіяння смерті з необережності», «заподіяння тяжкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю з необережності» і також цивільно-правова відповідальність медичних працівників за медичну помилку, враховуючи як юридичні, так і медичні особливості.

С. В. Антонов визнає зміст медичної помилки як «...правомірні та обґрунтовані дії чи бездіяльність особи, яка надає медичні послуги (допомогу), несприятливий наслідок яких пов'язаний з недосконалістю та обмеженістю методів і засобів сучасної медичної науки, важкими об'єктивними умовами медичного втручання, атиповою будовою тіла чи функціонування окремих органів, нестандартними реакціями організму пацієнта на застосування медичних препаратів чи процедур та виникає незалежно від уважності та професійності медичного працівника, при відсутності в діях (бездіяльності) медичного працівника умислу чи інших ознак складу цивільного правопорушення» [5, с. 11-12].

С. С. Стеценко розглядає лікарську помилку як «... дефект надання медичної допомоги, пов'язаний з неправильними діями медичного персоналу, які характеризуються як добросовісний заблуд за відсутності ознак зловмисного чи необережного проступку» [6, с. 55].

Недобросовісне чи неналежне виконання лікарем своїх професійних обов'язків свідчить про винне заподіяння шкоди пацієнту і має розглядатися як підстава покладення на лікаря як цивільно-правової, так і кримінальної та/або адміністративної відповідальності.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновки, що при виникненні цивільно-правової відповідальності у сфері медичної діяльності необхідно, щоби було:

- доведено та визначено порушення лікарем професійних норм;
- з цим була пов'язана шкода, заподіяна здоров'ю пацієнта;
- виникла протиправна поведінка і шкода, яку потрібно довести надавачу медичних послуг.

Лікувальний заклад після відшкодування шкоди, завданої медичним працівником, який перебуває у трудових відносинах з лікувальним закладом, має право зворотної вимоги до такого медичного працівника у розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлений законом.

Юридична відповідальність лікаря залежить від наявності вини в його діях і кваліфікації негативного результату лікування припустимою лікарською помилкою, тому потрібно розрізняти припустиму (безвинну) і неприпустиму (винну) лікарські помилки. На сьогоднішній день можемо констатувати, що існує проблема щодо притягнення медичних працівників до відповідальності, за вчинені ними лікарські помилки.

Література

1. Відповідальність медичних працівників : Лист Мін'юст України від 20.06.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0040323-11>
2. Сахацький С. О. деякі особливості договірних відносин в медичній діяльності / С. О. Сахацький // Медичне право. – 1996. - №2. – С. 45-48
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV / Відомості Верховної Ради України. – 26.01.1993. – № 4.
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкл. : Ю. С. Шемшуренко та ін.. – К. : «Укр. Енцикл.», 2001. – Т. 3: К-М. – 792 с.
5. Антонов С. В. Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг [Текст]: автореф. Дис. канд. юрид. Наук: 12.00.03 / С. В. Антонов; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 20 с.
6. Стеценко С. Г. Медицинское право: [ученик] / С. Г. Стеценко. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. – 572 с.